

بررسی حجیت خبر واحد در تفسیر از منظر ایت الله محسنی (ره)

□ رحمت الله حمیدی *

چکیده

یکی از مباحث مهم مقدمات تفسیر؛ بحث حجیت خبر واحد می باشد که در این مورد بین فقها امامیه دیدگاه های متفاوت وجود دارد. که در کل به سه نظر می رسد و مشهور فقها قائل به عدم حجیت خبر واحد در تفسیر است. و عده از صاحب نظران مطلقا قائل به حجیت خبر واحد شده است و در تفسیر و غیر تفسیر خبر واحد را حجت می داند. گروه سوم فی الجمله حجیت خبر واحد را در تفسیر پذیرفته است. و در این میان دیدگاه ایت الله محسنی ره به عنوان یک فقیه و متکلم و مفسر و رجالی صاحب نظر در جهان اسلام؛ در مورد حجیت خبر واحد در تفسیر توجه را به خود جلب می کند که دیدگاه ایشان مورد بررسی قرار گیرد و این تحقیق به تبیین دیدگاه ایشان پرداخته و به این نتیجه رسیده که فی الجمله خبر واحد جامع الشرائط در تفسیر و کلیه معارف اسلام اعم از فقه و غیر فقه حجت می داند.

کلید واژه: تفسیر، خبر واحد، حجیت خبر واحد، ایت الله محسنی (ره)

مقدمه

در مورد حجیت خبر واحد در بین مفسرین شیعه سه دیدگاه وجود دارد بعضی خبر واحد را فقط در فقه حجت می‌دانند و بعضی از آن گذر کرده در مباحث فقه و اخلاقی حجت می‌دانند و بعضی نیز خبر واحد را در فقه و اخلاقیات و عقاید که نیاز به قطع و یقین نداشته باشند نیز حجت می‌دانند. بهتر است در این مورد دیدگاه‌های کسانی که در علوم حدیث سر رشته دارند مورد بررسی قرار بگیرند. یکی از آنان که دارای آثاری ارزشمند در حوزه علوم فقه، تفسیر، کلام و حدیث می‌باشد حضرت ایت الله شیخ آصف محسنی ره است. ایشان در مورد کسانی که از روایات ضعیف در تفسیر شان استفاده کرده‌اند و نیز کسانی را که بر خلاف مبای شان در حجیت خبر واحد از روایات ضعیف در تفسیر استفاده نموده‌اند انتقاد می‌کند. حال باید بررسی نمود که دیدگاه ایشان به عنوان یک عالم برجسته جهان اسلام و صاحب نظر در علم حدیث نظر شان در مورد حجیت خبر واحد در تفاسیر چیست؟

کلیات و مفاهیم

(۱) مفاهیم (خبر واحد، حجیت، تفسیر)

خبر واحد

خبر واحد به روایت گفته می‌شود که به حد تواتر نرسیده باشد فرق نمی‌کند که خبر دهنده یک نفر باشد یا افراد زیادی باشد که به تواتر نرسد. به چنین خبری خبر واحد گفته می‌شود که در اصول فقه و علم رجال و درایه و نیز جدیداً در مبانی تفسیر مورد بحث محققین قرار می‌گیرد. ایت الله محسنی ره در تعریف خبر واحد می‌نویسد: «و الخبر الواحد - أي: ما لا ینتهي إلى حدّ التواتر - سواء كان مخبره واحداً أم أكثر» (محسنی، ۱۴۳۲، ص ۳۹۹)

حجیت خبر واحد در تفسیر

عمده دلیل حجیت خبر واحد سیره عقلانیه است اگرچه به ظهور آیات و روایات قطعیه نیز بر حجیت خبر واحد نیز استدلال شده است.

۲) پیشینه مسئله

حجیت خبر واحد در فقه یکی از بحث‌های علمی اصول فقه حوزه علمیه می‌باشد که همیشه مورد نقد و بررسی بوده است. و در تفسیر نیز پژوهش‌های زیاد صورت گرفته و حتی امروز در بحث علوم و قواعد تفسیر یک بحثی را تحت عنوان حجیت خبر واحد در تفاسیر باز نموده است. و به صورت تفصیل به این بحث پرداخته‌اند. پژوهش‌های جداگانه در مورد حجیت خبر واحد و کار برد آن در تفسیر قرآن نیز از دیدگاه مفسران معاصر صورت گرفته به رشته تحریر در آمده است. ولی در مورد دیدگاه شخص آیت الله محسنی ره به عنوان یک محدث و مفسر معاصر تاکنون پژوهش صورت نگرفته است که این کار از این جهت نو و تازه می‌باشد.

۳) دیدگاه‌ها در مورد حجیت خبر واحد در تفسیر

در میان علمای شیعه در مورد حجیت خبر واحد اختلاف نظر وجود دارد برخی مثل سید مرتضی ره ادعای اجماع بر عدم حجیت خبر واحد نمود نموده‌اند که ابن ادریس نیز از او پیروی نموده است. (ابن شهید ثانی، بی تا، ص ۱۸۸) و برخی مثل شیخ طوسی ره ادعای اجماع بر حجیت خبر واجد نموده‌اند (طوسی، ۱۴۱۷، ص ۱۴۵) که متاخرین نیز قائل به حجیت خبر واحد هستند. (مظفر، ۱۳۸۷، ص ۴۲۶)

در عصر حاضر مشهور علمای امامیه خبر واحد معتبر را حجت می‌دانند و در احکام شرعی طبق آن عمل می‌کنند. ولی بحث در این است که آیا خبر واحد در تفسیر قرآن کریم نیز حجت هست یا نه؟ و در این اینجا سه دیدگاه عمده وجود دارد. (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۱۲۰)

۱. برخی قائل هستند که تفسیر یعنی بیان مراد جدی خداوند؛ با دلیل ظنی معتبر نمی‌توان بیان مراد جدی خداوند را تبیین نمود و لذا نسبت که جواز نداریم به خداوند می‌دهیم بلکه برای این نسبت نیاز به دلیل یقین آور داریم. (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۱۲۲) مانند شیخ طوسی ره (طوسی، ۱۴۱۷، ص ۴۷)؛ محمد عبده (عبده، ۱۴۲۷، ص ۶۴۳)؛ علامه طباطبایی ره (طباطبایی، ۱۳۹۰، ص ۲۶۲)

۲. برخی قائل هستند که خبر واحد ثقة مستند به سیره عقلاء و بنای عقلا است و عقلاء خبر ثقة را اطمینان بخش و دلیل علمی می‌دانند و در تمامی موارد به آن ترتیب اثر می‌دهند و لذا در تمامی احکام و سنن شریعت که بیان و تفصیل مجملات قرآن است و تفسیر این آیات بدست می‌آید و با خبر واحد جامع الشرائط به دست رسیده باشد پذیرفته و معتبر دانسته‌اند. (رجبی، ۱۳۹۳، ص ۱۲۰-۱۲۱) و قائلین به این اندیشه آیه الله خوئی ره (سید ابوالقاسم، بی تا، ص ۳۹۸)، آیه الله معرفت

ره (معرفت، ۱۴۱۸، صص ۲۵-۲۶)، شاگردان ایت الله خوئی ره (هریسی؛ نجمی، بی تا، ص ۲۸۸) و ظاهر کلام زرکشی (زرگشی، ۱۴۱۰، ص ۲۹۲) می باشد.

۳. دیدگاه سوم قائل به تفصیل است در اینکه خبر واحد که بیان کننده قرآن هستند روایات که مفید ظن خاص است و یقین آور نیست ناظر به سه بخش از معارف قرآن می باشد که ایت الله جوادی آملی حفظه الله طرفدار این نظریه هستند.

۳/۱. معارف اصول دین مانند توحید؛ نبوت؛ معاد و اصل بهشت و جهنم که اعتقاد در آن ضروری است و یقین و جزم در آن معتبر است و با ادله نقلی ظنی نمی توان به یقین دست یافت.

۳/۲. معارف که از اصول دین نیست تا اعتقاد تفصیلی به آنها ضروری باشد بلکه ایمان اجمالی کافی است. در این بخش انسان می تواند بع علم اجمالی قانع شود. بنا بر این در این موارد می توان به مفاد ظنی در حد احتمال پذیرفت. قائل این قول ایت الله جوادی آملی است. (جوادی آملی، ۱۳۸۸، صص ۱۵۶-۱۵۸)

بررسی حجیت خبر واحد در تفسیر از منظر ایت الله محسنی ره

مقدمه:

ایت الله شیخ محمد آصف محسنی ره یکی از علمای برجسته شیعی اهل افغانستان محصل حوزه علمیه نجف و از شاگردان مرحوم میرزا باقر زنجانی، شیخ حسین حلی، سید عبد الاعلی سبزواری، سید محسن حکیم و سید ابو القاسم خوئی (رحمهم الله) می باشد. (نور، ۱۳۹۷، مقدمه شخصیت شناسی)

ایشان در ۸۴ سال زندگی پرثمر خویش، آثار ارزنده‌ی را همراه با فعالیت‌های سنگین سیاسی اجتماعی؛ در حوزه تفسیر، علوم حدیث؛ فلسفه؛ کلام؛ فقه؛ اصول؛ حقوق، اقتصاد؛ سیاست و جامعه و... به یادگار گذاشتند که هم اکنون آثار چاپ شده این عالم گرانقدر بیش از ۱۴۰ اثر می باشد. (مشرف، ۱۳۷۲، ص ۴)

مهم ترین آثار ایشان در حوزه تفسیر قرآن و علوم حدیث کتاب‌های: افق اعلی؛ قوانین زندگی در قرآن، تسنیم؛ انوار هدیت و فوائد دمشقیه در تفسیر و کتاب‌های: بحوث فی علم الرجال؛ فوائد رجالیه؛ عدالة الصحابة علی ضوء الكتاب و السنة و التاريخ و بدایه علم الرجال در رجال و کتاب‌های: معجم الأحادیث المعتمدة در ۸ جلد، مشرعة بحار الأنوار و الأحادیث المعتمدة في جامع أحادیث الشيعة در حدیث؛ می باشد که تاکنون به چاپ رسیده است. از همین رو لازم دانستم که شیوه و کیفیت برخورد این عالم فرزانه را با اخبار احاد ثقه در تفسیر قرآن کریم مورد بررسی قرار دهم.

دیدگاه آیت الله محسنی در حجیت خبر واحد

ایشان مثل دیگر عالمان شیعی خبر واحد معتبر را در فقه حجت می‌داند و برای حجیت خبر ثقه در مقدمه کتاب ارزشمند «معجم الأحادیث المعتمدة» شروط را ذیل را بیان می‌کند:

۱. باید سند خبر واحد معتبر باشد به اینکه صداقت راویان از کذب احراز شده باشد و یا قرینه داخلی و یا خارجی موجب اطمینان به صدور روایت وجود داشته باشد. در عصر کنونی چنین قرینه نادر است و مردم نیز در حصول اطمینان متفاوت هستند.

۲/ مضمون خبر واحد با عقل مخالف نباشد و اگر نه در صورتی که روایت مقطوع الصدور باشد تاویل برده می‌شود.

۳. خبر واحد با قرآن مجید به صورت تباین و یا عموم خصوص من وجه مخالف نباشد. و اگر مخالف باشد باطل هست.

۴/ خبر واحد با روایات مقطوعة الصدور مخالف نداشته باشد.

۵. در عمل کردن به روایات معارض نداشته باشد به وجهی که در اصول فقه بیان شده است. و بعضی عدم اعراض مشهور از خبر واحد را نیز شرط دانسته‌اند که ما قبول نداریم و آن را صغویاً و کروئاً رد می‌کنیم کما اینکه در علم رجال تبیین نمودیم. (محسنی، ۱۳۹۲، ج ۱، ص ۲۴)

پس ایشان خبر واحد را با این پنج شرط در فقه معتبر می‌داند و دلیل حجیت را نیز ایشان سیره عقلاء و ادله نقل معتبر دانسته می‌نویسد: دلیل قول مشهور و این جانب یکی بنای عقلاء و دیگری احادیث زیادی است که بر حجیت خبر ثقه یا موثق و یا حسن (قدر جامع خبر صادق) دلالت می‌کند. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۳۶۸) ایشان همچنان که در فقه خبر واحد ثقه را با شرائط مذکور معتبر می‌داند در تفسیر نیز فی الجمله حجت دانسته و دیدگاه مشهور را که خبر واحد فقط در فقه حجت هستند؛ نمی‌پذیرند. در کتاب بدایه علم رجال می‌نویسد: بناء عقلا به صورت مطلق در احکام شریع و موضوعات خارخی؛ بر حجیت خبر واحد دلالت می‌کند. و نیز احادیث زیادی که از شرع وارد شده نیز بر دلالت بر حجیت خبر واحد در امور حسیه حتی موضوعات در غیر قضا و مدافعات دلالت می‌کند. و ما دیدگاه منسوب به مشهور را که حجیت خبر واحد را اختصاص به در احکام شرعی می‌دهند بدون موضوعات نمی‌پذیریم. (محسنی، ۱۳۹۴، ص ۵۹)

دیدگاه آیت الله محسنی ره در حجیت خبر واحد در تفسیر

از مجموع نوشته‌های آیت الله محسنی ره استفاده می‌شود که ایشان خبر واحد ثقه را با شرائط که بیان می‌کند در تفسیر قرآن کریم حجت می‌داند و در نوشته‌های شان از کسانی که حجیت خبر واحد را نپذیرفته‌اند ولی بر خلاف مبنای خویش در تفاسیر از خبر واحد استفاده نموده و یا از روایت ضعیف

در تفسیر شان استفاده نموده‌اند؛ اعتراض نموده است. در مقدمه کتاب تفسیری افق اعلی مقدمه‌ای به عنوان ضوابط تفسیری بیان می‌کند و در اولین ضابط می‌نویسد: آیات قرآن کریم به وسیله دو امر تفسیر شود:

۱) به وسیله ظواهر الفاظ قرآن که عرف آن‌ها را می‌فهمند، و ظواهر الفاظ به مبنای عقلا حجت و معتبر است. و شارع نیز روش و بنای آنان را در باب تفهیم و تفهم امضاء نموده است.
۲) به وسیله روایت معتبر الاسنادی که از حضرت پیامبر بزرگوار اسلام (ص) و امامان اهل البیت علیهم السلام که قول‌شان در سنت نبوی حجت قرار داده شده است، نقل شده باشد. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۲۲)

ایشان در ادامه می‌نویسد: جمعی از مفسرین، آیات مبارکه را به روایات ضعیف السند تفسیر کرده‌اند و خیال می‌نمایند که قرآن را به سنت تفسیر کرده‌اند و از تفسیر به رأی خودداری نموده‌اند. تفسیر قرآن به روایات ضعیف السند، تفسیر کلام الله به اقوال راویان بی‌سواد و مجهول الحال و احتمالاً دروغگو می‌باشد که مصداق زشت تفسیر به رأی است که از نظر فقهی جایز نیست. سفارش نویسنده به مفسرین و مبلغین، این است که از این عمل غیر مشروع دور شوند و تا دانشمندی در علم رجال مهارت پیدا نکرده؛ نباید به روایات استدلال کند. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۲۳)

ایشان در مورد کسانی که قرآن را با روایات ضعیف تفسیر می‌کنند می‌نویسد: یکی از مفسرین معاصر (ره) به تبعیت از جمعی از علمای اصول فقه، مکرراً در تفسیرش گفته است، خبر واحد فقط در اثبات احکام فرعی در فقه، حجت است. و در تفسیر و غیره حجیتی ندارد، او به پندار خود در تفسیرش روایات ضعیف را در بحث روایی نقل فرموده و احتمالاً فکر می‌کند، قرینه خارجی بر حجیت آن‌ها دلالت دارد! او در این کار خود دو اشتباه را مرتکب شده است:

۱. اول این که حجیت خبر واحد که به روایات متواتره معنوی یا اجمالی و بنای عقلا ثابت شده، در غیر احکام فقهی نیز ثابت است. و اگر تواتر اخبار را مورد تردید قرار دهیم، شکی نیست که تعداد روایات موجب اطمینان به صدور مدلول مشترك آن‌ها یعنی حجیت خبر واحد فی الجمله می‌شود.

۲. دوم این که روایات مرسل و ضعیف و مجهول الراوی را به مناسبت‌های جزئی اطمینان بخش دانسته است که چنین نیست. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۲۳)

ایشان در مورد روایات که در تفسیر نمونه ذکر شده است می‌نویسد: خوانندگان این کتاب باید متوجه باشند همه احادیثی را که مؤلفین این تفسیر (تفسیر نمونه) نقل کرده بودند، از نظر اسنادی فاقد اعتبار است و نگارنده ضمانتی در برابر آن‌ها ندارد. تفاسیر و کتب تواریخ و ... هیچ‌گاه خود را مقید

به احادیث معتبره السند نمی کنند و در نقل روایات مجهول السند و ضعیف السند رفع مسئولیت نمی کنند که کار زشتی است. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۲، ص ۱۹۵)

هم چنین در مورد صاحب المیزان علامه طباطبایی ره می نویسد: صاحب المیزان مانند جمع دیگر به این پندار است که خبر واحد فقط در فقه حجت است و در غیر آن حجت نیست. نویسندگان تفسیر نمونه مطلق روایات را نقل می کنند و معلوم است که خبر مجهول و ضعیف لیاقت تفسیر قرآن را ندارد. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۲، ص ۱۹۵)

از مجموع نوشته ها ایشان به دست می آید که ایشان خبر واحد ثقه را علاوه در فقه در مباحث قرآنی و معارفی فی الجمله نیز حجت دانسته می نویسد: مشهور علماء معتقدند که خبر واحد معتبر السند در اثبات مسایل فقهی و اخلاقی معتبر است. و به نظر این جانب حتی در اثبات فروع عقاید که در جواز اعتقاد به آنها قطع یا اطمینان شخصی اعتبار نشده باشد حجت است؛ بلکه در موضوعات خارجی. خلافاً لجماعة كثيرة نیز معتبر است. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۳۶۰)

از بیان ایشان استفاده می شود که خبر واحد معتبر السند در مسائل فقهی و اثبات فروع عقاید که اعتقاد قطعی و اطمینان شخصی لازم نباشد حجت است. حتی ایشان در موضوعات خارجی نیز حجت نیز حجت می داند. و برای ادعای خود به دو دلیل استدلال می کند و در مباحث مختلف بر حجیت خبر واحد با سیره عقلاء استدلال نموده می نویسد: دلیل قول مشهور و این جانب یکی بنای عقلاء و دیگری احادیث زیادی است که بر حجیت خبر ثقه یا موثق و یا حسن (قدر جامع خبر صادق) دلالت می کند. (محسنی، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۳۶۰) و در مشرعة البحار می نویسد: عمده دلیل حجیت خبر واحد صادق بناء عقلاء و روایات کثیره هست که موجب اطمینان به صدور بعضی آنها از معصوم می شود. این دو وجه عمومیت دارد بر شمولش به اخبار احاد که احکام شرعی کلی و موضوعات خارجی را ثابت می کند. و معارف دینی و غیر آن را که در آن علم و یقین معتبر نباشد چون اگرچه اخبار احاد است ولی از حیث سند معتبر می باشد. (محسنی، ۱۴۲۳، ص ۱، ص ۱۲)

ایشان در کتاب صراط الحق با طرح سؤال که آیا در کلام به خبر واحد جامع که شرائط حجیت را دارد می شود اعتماد کرد یا نه؟ می نویسد: که در این مورد بین فقها اختلاف نظر وجود دارد و اظهار این است که در علم کلام نیز خبر واحد حجت است. و عمده دلیل بر حجیت خبر واحد سیره عقلائی و اخبار متواتر معنوی هستند که اختصاص به فروع فقهی ندارد چون عقلاء همچنان که خبر ثقه را در امور عملی قبول دارند در امور اعتقادی نیز بدون شک می پذیرند. و اخبار متواتر نیز مقید [به احکام فرعی] نیست. و آنچه در تقیید آن بیان شده درست نیست. (محسنی، ۱۴۲۷، ج ۱، ص ۳۰). هم چنین می نویسد: در واقع اعماد کردن به خبر واحد ثقه مستند؛ عمل کردن به کردن به سنت که

ادعای تواتر شده و نیز سیره عقلانیه قطعیه می‌باشد. و عمل کردن به سیره عقلانیه و روایات متواتره عمل به ظن نیست. [تاش اشکال شود که عمل کردن به ظن جایز نیست]. (محسنی، ۱۴۲۸، ج ۱، ص ۳۰)

ایشان در پایان کتاب «روح از نظر دین و عقل و علم روحی جدید» به حجیت خبر واحد می‌پردازد و می‌نویسد: عمده آنچه که بر حجیت خبر واحد دلالت می‌کند دو چیز است.

۱. بناء عقلاء: عقلا در جمیع امور شان به خبر واحد ثقة عمل می‌کنند و به خبری صادق که موجب وثوق نوعی شود ملترزم هستند. و سیره اصحاب ائمه (علیهم السلام) و علما بعد از آنان تا امروز نیز این سیره عقلانیه را تایید می‌کنند. و شارع هم ردع هم از عمل به بناء عقلاء ردع نکرده است؛ پس این سیره در نزد شارع پذیرفته شده است.

۲. روایات که در حجیت خبر ثقة وارد شده است که به حدّ تواتر اجمالی می‌رسد و فی الجملة اطمینان آور است و همین در حجیت خبر واحد کافی است. پس اطمینان حجت عقلی است کما اینکه علم حجیش عقلی است. (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۱۳)

بررسی دیدگاه ایت الله محسنی ره

ایشان خبر واحد در غیر فقه فی الجملة حجت می‌داند و می‌نویسد:

۱. اگر عمل در مدلول خبر واحد ظنی باشد یا قطعی معتبر باشد و از آن موارد باشد که تعبد در آن عقلا ممتنع است. مثل اثبات خداوند و اثبات امامت و ... و وجه امتناع این است که حجیت خبر نبی و امام متوقف بر ثبوت نبوت و امامت او از جانب خداوند است. و ثبوت نبوت و امامت نیز متوقف بر حجیت خبر واحد است و این دور است و عقلا محال است. (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۰۵)

۲. و اگر علم در مدلول خبر واحد معتبر باشد و آن از موارد باشد که تعبد در آن ممتنع نباشد یا التزام به تحقق علم وجدانی در آن معتبر هست و یا علم عرفی و اطمینان در آن کافی است و نیاز به علم وجدانی نیست. و این دو صورت دارد:

۲/۱ یا در آن علم به نحو حصولی است و واجب است اعتقاد و التزام به آن که علم برای او حاصل شود. و تحصیل علم در آن واجب نیست مثل اعتقاد به ذاتی بودن صفات الهی.

۲/۲ یا حصول علم لازم نیست بلکه اولاً تحصیل علم واجب است و سپس اعتقاد قلبی لازم است مثل اعتقاد به وحدانیت خالق و مدبّر.

در این مورد علم نیاز است تبعد به خبر واحد معنی ندارد چون خبر واحد علم آو و اطمینان آور

نیست مگر اینکه قرینه حاکم شود که مفید علم باشد در این صورت از محل بحث ما خارج است. (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۰۸)

۳/ و یا مدلول خبر واحد از موارد است که علم در آن معتبر نیست و این خود سه وجه دارد:
۳/۱. در موارد چیزی که اعتقاد نفسی و لزومی و یا رجحانی بوده باشد. مثل علم به جزئیات صفات خداوند، و علم به عالم قبر و برزخ و علم به جزئیات قیامت و معارف اسلامی مثل عرش و کرسی و روح و عالم جبر و مباحث رجعت. و در این مورد اختلافی است که خبر واحد حجیت هست یا نه؟ و اگر معنی حجیت شرعی اعتقاد و علم باشد که این از خبر واحد حاصل نمی‌شود. نهایتاً افاده ظن می‌کند که عمل کردن طبق ظن در جای که علم نیاز باشد منتفی است. معنی حجیت (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۰۸)

۳/۲. در موارد که متعلق به عمل جوارحی و جوانحی می‌باشد مثل احکام خمس در فقه و احسان و ظلم از موارد جوارحی. و التزام به اداء دین و زوال تکبر و متصف شدن به مکارم اخلاق و... که از التزام قلبی است. در این صورت خبر واحد حجیت است و همه‌ی کسانی که قائل به حجیت خبر واحد در این مورد اتفاق نظر دارند. (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۰۹)

۳/۳. و موارد که متعلق به اعتقاد نیست مثل عمل به اخبار که خبر از آسمان و زمین و تاریخ امم و... می‌دهند. در این مورد تبعد به خبر واحد معنی ندارد چون به خاطر که خبر واحد بر حسب فرض داری اثر نیست و به عبارت روشن‌تر این که حجیت چیزی بر مکلف تعبدا یا به خاطر اعتقاد و بناء است و یا به خاطر عمل و لو اینکه این عمل مباح باشد و این فرض در این مورد منتفی است. در هر صورت در این مورد نیز خبر واحد که شرائط حجیت را داشته باشد نیز داری ثمره می‌باشد. و ثمره آن این است که نسبت دادن این خبر در مقام حکایت به کسی که از او صادر شده است جایز می‌باشد بلکه اعتماد بر چنین خبر نیز جایز است. (محسنی، ۱۳۷۶، ص ۴۱۰).

نتایج و دستاوردها

در نتیجه به این می‌رسیم که در حجیت خبر واحد در تفسیر سه دیدگاه وجود دارد:

- ۱/ خبر واحد ثقه در غیر فقه حجت نیست کما اینکه مشهور چنین است.
- ۲/ خبر واحد معتبر مطلقاً در تفسیر حجیت است مثل ایت الله خوئی و ایت الله معرفت رحیمهما الله.
۳. خبر واحد فی الجمله حجت است که ایت الله جوادی املی حفظه الله طرفدار این نظریه می‌باشد.

دیدگاه ایت الله محسنی ره نیز قریب به دیدگاه ایت الله جوادی می‌باشد. ایشان خبر واحد جامع الشرائط را در جای که مباحث اعتقادی ضروری مثل اثبات صانع و نبوت پیامبر و امام معصومین علیهم السلام و هر بحث که نیاز مند به راه وصول آن علم چه حصولی و چه تحصیلی باشد حجت نمی‌داند. و در موارد که نیاز به علم نیست بلکه اطمینان و و تعبد به آن کافی است عمل به خبر واحد ثقه اشکال ندارد و به دلیل سیره عقلاء و روایات که تواتر اجمالی دارد می‌توان به خبر واحد عمل نمود و عمل کردن به خبر واحد محدود به فقه نیست چنانچه مشهور قائل به این شده است بلکه عقلاء به خبر ثقه در غیر فقه نیز عمل می‌کنند. و ایشان بر همین مبنای خویش تفسیر قرآن با خبر واحد غیر ثقه را جایز نمی‌داند و آن را از موارد تفسیر به رای می‌شمارد. و این دیدگاه ایشان در نوشته‌های موجود ایشان می‌باشد و شاید در اثر که چاپ نشده دیدگاه شان روشن‌تر تبیین شده باشد.

کتابنامه

-
- ابن شهید ثانی، حسن بن زین الدین. (بی تا). معالم الدین و ملاذ المجتهدین (ج ۱-۱). قم - ایران: دفتر انتشارات اسلامی.
- جوادی آملی، عبد الله. (۱۳۸۸). تسنیم (ج ۱). قم - ایران: اسرا.
- رجبی، محمود. (۱۳۹۳). روش تفسیر قرآن (ج ۱-۱). قم - ایران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- رضایی اصفهانی، محمد علی. (۱۳۹۲). منطق تفسیر قرآن (۲). قم - ایران: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی.
- زرگشی، محمد بن عبد الله. (۱۴۱۰). البرهان في علوم القرآن (ج ۲). بیروت - لبنان: دار المعرفة.
- سید ابوالقاسم، خوئی. (بی تا). البیان في تفسیر القرآن (ج ۱). قم - ایران: موسسه احیاء آثار الامام الخوئی.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۹۰). المیزان في تفسیر القرآن (ج ۱۲). بیروت - لبنان: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- طوسی، محمد بن حسن. (۱۴۱۷). العُدّة في أصول الفقه (ج ۱). قم - ایران: محمد تقی علاقبندیان.
- عبده، محمد. (۱۴۲۷). تاریخ الامام الشیخ محمد عبده (ج ۲). قاهره-مصر: دارالفضیله.
- محسنی، محمد آصف. (۱۴۲۸). صراط الحق في المعارف الإسلامية و الأصول الاعتقادية، (ج ۱-۴). قم-ایران: ذوی القربی.
- محسنی، آصف. (۱۴۳۲). بحوث في علم الرجال (ج ۱). قم - ایران: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی.
- محسنی، محمد آصف. (۱۳۹۶). افق اعلى (ج ۱-۳). کابل - افغانستان: مرکز حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی محسنی (ره).
- محسنی، محمد آصف. (۱۳۹۴). بداية علم الرجال (ج ۱-۱). قم - ایران: نشر ادیان.
- محسنی، محمد آصف. (۱۳۷۶). روح از نظر دین، عقل و علم روحی جدید. بی جا: [بی نا].
- محسنی، محمد آصف. (۱۴۲۷). صراط الحق في المعارف الإسلامية و الأصول الاعتقادية

